

Egy arisztokrata család a kora újkori Felső-Magyarországról

Borbély Zoltán: *A Drugethek. Egy főnemesi család a kora újkori Magyar Királyságban*. Kronosz Kiadó, Pécs, 2025. 414 oldal

„A Homonnai Drugeth család a jelentőségéhez mérten alig ismert magyar arisztokrata família, noha tagjai a 14. század elejétől egészen a 17. század legvégéig az ország északkeleti részének legnagyobb birtokosai és a Magyar királyság társadalmi-politikai elitjének – időszakonként ugyan változóan fajsúlyos – szereplői voltak” – írja Borbély Zoltán monográfiájának bevezetőjében.

A 414 oldalas kötetet kézbe véve máris kijelenthető, hogy 2025-től fogva, azaz a kötet megjelenésének évétől a Drugeth család 16–17. századi ismeretlensége a múlté. És hogyha az írásmű imponáló adatgazdagságát is felemlítjük, még inkább indokolt a múlt idő használata. Már a mennyiségi jellemzők számbavétele is jelzi számunkra, hogy a szerző egy nagyon komoly, igényes szakmunkát tett le az asztalra, értékes feldolgozással gyarapította a történelmi szakirodalmat: a szakirodalom azon területét, amely földrajzi periferikus helyzetéből adódóan horizonton túli területnek számított.

A szerző 14 levéltárban kutatta a Drugeth családtagok és rokonok életének eseményeit, társadalmi és rokoni kapcsolatait, 96 db publikált forráskötetet, elektronikus adatbázist hasznosított, és több mint 300 db szakirodalmi feldolgozás, hosszabb-rövidebb tanulmány fordult meg a kezében. Mindezek 1182 db lábjegyzetben öltöttek testet. Egyes lábjegyzetek olyan részletes korabeli információkat, az alapszöveg befogadását nehezítő latin nyelvű idézeteket, háttérmagyarázatokat, értelmezéseket, szakirodalmi összevetéseket stb. tartalmaznak, amelyek a szerző igényességét, a teljességre való törekvését igazolják.

Különösen jó érzés, ha egy kora újkorral foglalkozó kolléga nívós teljesítményéről kell beszélni. Borbély Zoltán munkája, ismételten hangsúlyozva, megsüvegezendő. Egyrészt azért, mert sokéves energiabefektetése megtérült, kitartóan szorgalmas gyűjtőmunkájának meglett a szép eredménye. Másrészt dicsérni kell és lehet a szerzőt azért is, mert ezzel a munkájával az egyre csökkenő létszámú kora újkori kutatók közé maradandóan beírta nevét. Harmadrészt Borbély Zoltán javára írható az a tudományos

novum is, hogy egy mindig emlegetett, de eddig kellően fel nem tárt régió meghatározó családjáról, annak 16–17. századi, politikai szerepvállalásáról adott átfogó képet. Mind ez idáig a Bocskaiak, Bethlenek, Rákócziak korának emlegetett rivális Drugeth famíliája csak mellékszereplőkként bukkant fel a történelmi forgatagban, s most kétséget kizáróan konstatálható, hogy a periferikusan kezelt főúri család generációi elfoglalták „méltó” helyüket az országos sodrásban. S még egy nagyon fontos dologra hívnám fel az érdeklődők figyelmét. A dunántúli főnemesi családok – Esterházyak, Batthyányiak, Nádasdyak, Pálffyak – történelmi reprezentációja, a politikai centrumhoz való alkalmazkodása, anyagi és kulturális hasonulása már több szakmunka tárgya volt, ezentúl a Dunától–Tiszától keletre fekvő országrész főnemesi családját, a Drugetheket is említhetjük az előbbieket mellett – az inkább az Erdélyi Fejedelemség történetéhez kötődő Rákócziakat nem számítva.

Borbély Zoltán munkája bizonyos értelemben folytatása, kiegészítése Zsoldos Attila akadémikus *A Druget–tartomány története 1315–1342*. (Magyar történelmi emlékek. Értekezések, Budapest, MTA BTK TTI, 2017.) c. monográfiának. Ha ezt a szempontot igaznak és helyénvalónak fogadjuk el, akkor a jelen kötet szerkesztését lehetett volna az elődhez igazítani. Következésképpen a Drugeth-birtokok számbavételével teremthette volna meg a tematikai kontinuitást Zsoldos művével. Borbély Zoltán más szerkesztési elvet – más logikai elvet – alkalmazott, amit tiszteletben kell tartanunk. A négy nagy fejezetre és mellékletekre tagolt munka szerves egységet alkot, a legsokoldalúbb szempontrendszer alapján tárta fel a Drugeth család kiemelkedő tagjainak az életpályáját (I. fejezet: A Drugeth család (17–186. oldalakon).

A Bocskai oldalán harcoló Homonnai Drugeth Bálint (1577 k.–1609, 48–67. oldalakon) politikai érvényesülésének precíz feltárásával (Bocskai végrendeletileg kijelölt fejedelmi várományosa; az 1607. évi hajdúfelkelésben játszott szerepe; az 1608. évi királyváltás eredményeképpen II. Mátyás magyar királyságában országbíró) ugyancsak igazolja az Erdélyi Fejedelemség duális meghatározottságát, duális függését (Habsburg, oszmán), de nemcsak ezt, hanem arra is rávilágít, hogy a főúri karrier, egy országbírói pozíció perspektivikusabb lehetőség, mint egy bizonytalan, formálisan jelentősebbnek tűnő erdélyi státus.

Mivel Borbély Zoltán a „*Bocskai-felkelés, bécsi szerződés, egyezség, kiegyezés*” fogalmakkal dolgozott, a fogalomhasználat kapcsán nem hallgathatjuk el a kora újkori Magyarország történelmének örökzöld vitatémáját. Miben is áll a vita lényege? Az erdélyi fejedelmek által vezetett 17. századi fegyveres küzdelmek, nem elsősorban Habsburg-ellenes, hanem királyellenes megmozdulások szabadságharcnak vagy csupán felkelésnek minősíthetők? Nem kívánom részletezni a problémát, mindössze egy rövid megjegyzést fűznék a vitakérdéshez.

A politikailag kettős (Habsburg, oszmán) meghatározottságú Erdélyi Fejedelemség uralkodói a magyar nemesség (benne az erdélyiek is) által megszerzett és élvezett

szabadságjogok visszaállításáért folytatott fegyveres harcot királyellenes felkelés formájában, amely polgárháborús méreteket is öltött. A „megháborodott társadalom” lecsendesítése tárgyalásos úton megvalósult, a király és fegyvert ragadó alattvalói megegyeztek a társadalmi béke helyreállításának tartalmában, formájában. A viaskodó felek kiegyeztek egymással. Következésképpen a fegyveres küzdelem elérte a célját, a király elleni felkelés szabadságjogokat követelő harca engedményekre készítette az uralkodót, aki az erdélyi fejedelmek „feljebbvalója” 1570 óta. Ezért szimpatikus és pontos a „*szerződés, megegyezés, kiegyezés*” szóhasználat a szerző részéről, a felkelés–szabadságharc vonatkozásában az utóbbit tartom adekvátabbnak, a fegyveres konfliktus előtt ismertetett célok közzététele miatt.

Kiemelten jól sikerült részfejezetnek tartom a H. Drugeth (III.) Györgyről (1583 k.–1620) írottakat, ahol a hat vármegye nevében benyújtott, Dóczy Fruzsina és fia, György hatalmaskodásai miatt indított perrel foglalkozik (73–93.). A konkrét személyek perben játszott szerepe különösen azért értékes, mert általuk a hasonló magyarországi hűtlenségi perek lefolyásáról alkothatunk képet, világossá válik, hogy a politikai erőviszonyok változása alapvetően hogyan is befolyásolhatta az ítéletet. Az évekig elhúzódó procedúrában a H. Drugeth György elleni panaszok elenyésztek, olyannyira, hogy II. Mátyás koronázásakor, 1608-ban aranysarkantyús vitézzé avatták. Az országos ranglétrán való emelkedését nagyban elősegítette a katolikus vallásra való áttérése 1610-ben, ami a nagytekintélyű Pázmány hatására történt. „... az ő katolizálásának voltak a legjelentősebb következményei az [északkeleti] régióban. A Homonnai Drugeth család vagyona és társadalmi tőkéje volt messze a legfontosabb, ami a katolikus felekezetszervezés szempontjából is meghatározó tényezőnek bizonyult” a családhoz kötődő 9 (10) vármegyében. Ung, Zemplén vármegye főispánja, országbíró (1618) elszánt védője volt új vallásának, engesztelhetetlen ellensége volt a református Bethlen Gábornak. Ő volt az, aki Bethlen első hadjáratának végső sikerét megakadályozta a lengyel földön toborzott katonákból és bandériumából álló hadával. A hadjárat hadtörténeti vonatkozásait jól áttekinthető térképen lehet nyomon követni (123.)

H. Drugeth János (1611 k.–1645, 126–163. oldalakon) 12 évesen, 1622-ben kiérdemelte a grófi rangemelést. A hűtlenségi perhez hasonlóan megint csak nem János grófi címszerzésének a ténye érdekes számunkra, hanem a titulussal kapcsolatos szakirodalmi hivatkozás (Schiller Bódog, Péter Katalin, Pálffy Géza, Csízi István), amely alapos tanulmányozás és helyes értelmezés konklúziója Borbély Zoltánnál. A comes = gróf, főispán (130–133.) – ez a címadományozás a 17. században „már csak a társadalmi rangállás tituláris kifejezésére szolgált, és mindenféle kapcsolatot elveszített a középkori eredetű kiváltságolt birtoklási formával. Helyükre esetenként egy-egy vármegye örökletes főispáni címe került.” (132.) Bethlen és I. Rákóczi György ádáz ellensége, 1636-tól országbíró, Felső-Magyarország (kassai) főkapitánya (1636–1640). Ez utóbbi

tisztség elnyerése kapcsán a szerző korrekt ismertetéssel, *A nádorok és főkapitányok c. alfejezettel* (135–141.) alapozza meg H. János és H. György főkapitányi tevékenységét.

Tetszetős, ahogyan a szerző a főkapitányi poszt elnyerésének körülményeiről, a tisztségbe való beiktatás ceremóniális eljárásáról, a főkapitányi feladatokról írt. A Drugeth főkapitányok nehéz belpolitikai és külpolitikai szituációban találták magukat az 1630–1650-es években, pl. az I. Rákóczi György és Esterházy Miklós nádor közötti, a munkácsi uradalom birtoklása miatt keletkezett konfliktus idején, de nem mentesülhettek I. Rákóczi György 1644–1645. évi hadjáratának térséget érintő háborús eseményeitől sem. György főkapitány gondjait pedig a II. Rákóczi György meggondolatlan lengyel hadjárata utáni zűrzavaros helyzet bonyolította. (A térbeli tájékozódásunkat itt is térképek segítik – 160., 179.)

A szocializáció keretei és szellemi háttér (187–268. oldalakon) címet viselő II. fejezetben Borbély Zoltán téma iránti affinitása egyértelműen kiviláglik, az idevonatkozó forrásbázis és szakirodalom széles körű ismerete, azoknak szabatos kezelése dicséretes teljesítmény. A korábban emlegetett 2014-es, 2021-es tanulmányainak konklúziói itt is hasznosulnak, de számos novummal bővülnek. A Drugeth család történetén keresztül érzékelhetjük, de illusztrálhatjuk is a Királyi Magyarország és – az én értelmezésemben és szóhasználatomban – a Fejedelmi Magyarország (=Erdélyi Fejedelemség) ütközőzónájában kibontakozó politikai, társadalmi és szellemi-kulturális harcot. Ez utóbbi területen a reformáció, katolikus megújulás folyamatát, az itt élők – nem csak a Drugethekre gondolva – alkalmazkodását, egyéni érdekeket, családok jövőjét meghatározó döntéseket. Ilyen sorsfordító döntés volt ifj. H. György katolikus vallásra való áttérése, konverziója (205–209.), amely az egész régió katolikus konfeszionalizációját alapozta meg. Kibontakozhatott a katolikus felekezetszervezés, 1615-ben megnyílhatott a homonnai jezsuita kollégium, 1640-ben az ungvári intézmény. A drugethi *Pietas Drugethiaca* (vallásosság, kegyesség [227–243.]) politikai hitvallás is egyben, Felső-Magyarország Bécshez való tartozását, ragaszkodását, a református Rákócziaktól való elfordulást, a katolicizmus primátusát tagadó erdélyiekkel való szembenállást jelentette. Nem véletlen, hogy a kijelölt vallási úton továbbhaladó H. János és felesége, Jakussith Anna (az egri püspök testvére) segítette elő a vallási uniót, amellyel az északkeleti térségben élő ortodox hívők a katolikus egyházzal való egyesülés mellett voksoltak. A Drugethek ungvári várkapolnája biztosította az ünnepélyes kereteket a 63 ortodox pap kinyilatkoztatásának 1646. ápr. 24-én, pünkösdi napján.

Mivel Borbély Zoltán hivatkozott Véghseő Tamás görögkatolikus lelkész, egyháztörténész professzor munkáira, szeretnék a 17. századi görögkatolikusokra vonatkozóan egy pontosítást tenni. Az egri egyházmegyében élő görögkatolikusok (unitusok) püspöknek választották és ismerték el a munkács-csernekhegyi bazilita kolostor apátját, ám az egri püspökök mindig csak helynöknek, rituális előljárónak tekintették őket. Róma állásfoglalása ebben a kérdésben: 1771-ig az itteni görögkatolikusok választását

nem bolygatta a Szentszék, szemet hunyt a görögkatolikus püspök címzés felett is, de püspökség (=egyházmegye) nélküli, az egri püspöknek engedelmességgel tartozó főpapnak tekintette őket.

A III. fejezet *A Drugeth udvar és familiárisaik* (269–302. oldalakon) témát tárgyalja. Bepillantást nyújt „A katolikus udvar” (283–289.) kialakulásába, működésébe, a Drugeth és a Melith, Barkóczy családok egymásra találásába, a kölcsönös előnyökkel járó aszimmetrikus viszonyukba. Azt viszont igazán sajnálhatjuk, hogy Fazekas István 367. oldalon hivatkozott cikkéhez (Bak Borbála laudációs kötetében jelent meg) hasonlóan egyéb Drugeth-familiárisok listája nem készült, vagy forrás hiányában nem készülhetett. Nagyon szimpatikus a szerzőnek azon megnyilvánulása, amikor további kutatási irányt és feladatokat jelöl meg a regionális elit (Károlyiak, Perényiek, Pethők, Lónyayak) kapcsolathálójának feltárására (302.)

Mint ahogyan azt már jeleztem, a *Drugeth-birtokok* (IV. fejezet, 303–335.) számbavételét mint a főnemesi famíliák közé való emelkedés forrását, életvitelüket garantáló anyagi bázis megteremtését a monográfia indító fejezeteként jobban el tudtam volna képzelni, de a szerző ezt zárófejezetnek szánta. Megvan ennek a gondolatnak is a maga logikája, hiszen a „sikeres felépítmény”, vagyis az „eredmények” (a család társadalmi „létrán” való előrehaladása, eliten belüli házasságkötések stb.) csakis ilyen anyagi alapon valósulhattak meg. A birtokok gyarapításának-gyarapodásának folyamatát, a folyamat 16. és 17. századi összevetését szemléletesen tükrözik a térképek (308., 312.). A Tokaj–Tarcál „minitérképen” olvasható 1642–1644-es dátum a jelen témán kívül arra inspirált, hogy a Rákóczi-birtokoknak számító hegyaljai településekkel kapcsolatban megemlítssem még azt, hogy 1641-ben Mádon 13 hegyaljai város és falu (Tokaj, Tarcál, Mád, Tállya, Szántó, Zombor, Szerencs, Ónod, Rátka, Bénye, Tolcsva, Liszka, Keresztúr) átdolgozta, pontosította az 1613. évi szőlőművelési szabályzatot.

A sok dicséret mellett a szerző, az olvasószerkesztő és a korrektor figyelmét azért elkerülte néhány javítani való apróság. Kigyűjtöttem egy párat.

1. A remek és sokatmondó térképeinél fel kellett volna tüntetnie azok forrásbázisát, vagy éppen a „*saját szerkesztés*” megjegyzéssel ellátni azokat. (Pl. I. Rákóczi György 1644. évi hadjáratának megjelenítésekor hasznosította-e Cseh-Szombathy László I. RGy. 1644-es hadjárata c. tanulmányban közzétett térképét? – Hadtört. Közlemények 1956/1. szám.) 2. A képek jegyzékében a 34. oldalra feltüntetett oklevél fotója valójában a 25. oldalon található! 3. A Drugethek kapcsolati hálójában (350.) két Drugeth (VII.) János is rögzítésre került, a 17. századi ábrában Drugeth (X.) János + egy sorszámozatlan Drugeth János is fel lett tüntetve. VIII., IX. Jánosok gyerekkorban netán elhaláloztak? 4. Homonnai Drugeth Bálint halála a szövegben 1609 (66.), a genealógiai kimutatásban 1610 (343.). Homonnai Drugeth János halála a szövegben 1645-ös dátummal (163.), a mellékelt kronológiában 1644-es dátummal szerepel (344.)! 5. A latin, német, angol, szerb, lengyel nyelvekkel képviselt szakirodalmi jegyzékben (362., 365., 366.)

néhány helyen a pontos bibliográfiai adatközlés csorbát szenvedett: néhány hivatkozott mű kiadási helyei – pl. Arens (2001), Bognár (2004), Czigány (2017), Duindam (2003) – nem kerültek feltüntetésre. 6. A 347–349. oldalakon található, fontos adatokat közlő táblázatokban a „*házszám*” rovat véletlenül félreértést szülhet, szerencsésebb megfogalmazás a „házak száma” lett volna. 7. A helyi és országos jelentőségű események párhuzamos kronológiai láttatása kifogástalan módszertani eszköz, talán Várad török kézre jutása (1660) bekerülhetett volna még a sorba (a törzsszövegben említve pontos kronológiával). 8. A 601. l.j.-ben a mennyiségi kimutatásban „búza, *gabona*, árpa, zab” szavak olvashatóak. Javítandó, hiszen a búza, árpa, zab stb. a gabonafélékhez tartozik. 9. Nincs jelentősége, de megemlíthető, hogy a családnév írása Druget (231., de a Zsoldos-munka címében is a Druget alak van) és Drugeth formában is dokumentálható. 10. A településnevek regiszterében én célszerűnek láttam volna – és most is úgy vélem, de nem megszokásból (!) –, hogy a mai politikai viszonyoknak megfelelően is alkalmazni szükséges a kettős megnevezést. Pl. Besztercebánya/Banská Bystrica SK, Selmecebánya/Banská Štiavnica SK, Homonna/Humenné SK, Terebes/Trebišov SK, Krasznibrod, Laborcrév/Krasny Brod SK, Nikolsburg/Mikulov CZ, Premisle/Przemysl PL, Sandomier/Sandomierz PL, Ungvár/Ужгород UA, Lemberg/Львів UA stb.

Összegezve: Borbély Zoltán ezen tudományos teljesítménye méltó arra, hogy Zsoldos Attila akadémikus Drugethekről írt monográfiájának a folytatásaként tartsuk számon.

GEBEI SÁNDOR